

poluotoka do otoka u istočnome Sredozemlju te Poljskog i Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva na istoku, bila slična. Ipak, prepoznaje dubrovačke specifičnosti, njegovu veličinu i vojnu nevažnost, kao i odnos s Osmanlijama. Najočitiiju razliku vidi u činjenici što dubrovačko “predziđe” nije vojne prirode pa je tako i izričaj kojim se opisuje lišen ratničkoga patosa. Što se tiče književnosti i historiografije, autor primjećuje kako se službena retorika nije “primila” do mjere do koje je to slučaj u usporednim primjerima, a razloge nalazi u činjenici što je ovakva slika u mnogočemu bila tendenciozni konstrukt koji nije korelirao sa stvarnim položajem Dubrovnika.

Završni dio knjige naslovljen je “Epilog: odjeci renesanse u suvremenosti” (207-218). U ovome kratkom dijelu autor navodi primjere adaptacije i aproprijacije raznih mitskih, mitologiziranih i ideologiziranih elemenata o kojima je ranije bilo riječi u suvremenosti. Tako izdvaja činjenicu da je Dubrovnik kao kulturno izvorište dao znatan doprinos književnosti, koji se često nekritički “konzumira.” Produžetak ideologije vidi i u svakodnevnim pojavama, poput korištenja termina “libertas” u nazivu raznih ustanova i privatnih poduzeća, a osobito je zanimljiv i dio koji se bavi Domovinskim ratom i reinterpretacijama Dubrovnika kao “predziđa” – ovoga puta kao predziđa “zapadne civilizacije.”

Osim toga, djelo je opremljeno bibliografijom odnosno popisom neobjavljene građe (219-220) te literaturom i objavljenim djelima (221-255). U njemu nalazimo *Kazalo imena* (257-262), *Kazalo mjesta* (263-266), Sažetak na engleskom jeziku (267-270) i popis izdanja Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku (271-276).

Kako je i uvodno navedeno, problem kasnosrednjovjekovnoga i ranonovovjekovnoga identiteta u hrvatskoj historiografiji uglavnom je neistražen. No, odabir teme čini tek manji dio privlačnosti *Mita o Dubrovniku*. Ono što Kunčevićovo djelo uistinu izdvaja i plijeni pozornost jest autorova metodologija. Počevši od usporedne perspektive, koju ne

nalazimo izdvojenu u zaključcima pojedinih cjelina, nego se kao tema provlači kroz cijeli rad, dok su same usporedbe trijezno rasuđene i iznimno precizne. “Dubrovački mit” tako je u cijelosti smješten u širi srednjovjekovni i ranonovovjekovni kontekst. Osim usporednoga konteksta impresionira i vještina kojom autor koristi najrazličitije tipove izvorne građe, od one vezane uz dubrovačku diplomaciju, preko srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih kronika, književnih djela i putopisa do materijalne ostavštine, kako bi dobio što cjelovitiju sliku problema koje obrađuje. Kada tome dodamo kako Kunčević niti u jednom trenutku ne robuje tradicionalnoj periodizaciji te uvažimo “bezvremensku” temu i nužan interdisciplinarni pristup, u njegovu će djelu uz povjesničare svih profila nešto za sebe naći i kolege iz raznih drugih društvenih i humanističkih znanosti. Knjiga Lovre Kunčevića u svakome pogledu može poslužiti kao primjer budućim istraživačima koji se odluču na bavljenje ovom temom. Naposljetku, valja reći kako se ovo djelo izvanredno nadopunjuje s djelima novije historiografije o Dubrovniku, poput radova Zrinke Pešorda Vardić i Zdenke Janeković-Römer, što mu daje dodatnu vrijednost.

Filip Vukuša

Milorad Pavić, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću: od pada Carigrada do Svištovskog mira*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2014., 416 stranica

Naklada Sveučilišta u Zadru objavila je 2014. godine opsežno djelo Milorada Pavića, profesora na Odjelu za povijest Sveučilišta u Zadru, pod naslovom *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću: od pada Carigrada do Svištovskog mira*. Autor je u predgovoru svoje knjige (9-10) naveo da ju je napisao radi potrebe za upotpunjavanjem hrvatske

udžbeničke literature jer ona dosad nije sadržavala sveučilišni udžbenik koji bi usustavljeno obrađivao ranonovovjekovnu povijest jugoistočne Europe. Autor je smatrao da je bio potreban novi problemski pristup obrađivanju povijesti Osmanskoga Carstva na Balkanu, koja je dotad bila obrađivana ograničeno i bez sintetiziranja, pa je iz toga razloga prionuo pisanju cjelovitoga prikaza. Vremenski raspon knjige uključuje rani novi vijek, odnosno 350 godina povijesti Osmanskoga Carstva koje su bile presudne za razvoj jugoistočne Europe kakvu danas poznajemo. Pritom je autor za kronološke granice svojega udžbenika odabrao 1453. i 1791. godinu, za koje smatram da su valjano odabrane. Prva od njih nesumnjivo je jedna od prijelomnih godina u povijesti Osmanskoga Carstva jer je osvajanjem Konstantinopola nemjerljivo porastao osmanski prestiž i osvajačke ambicije. Druga granična godina nema tako veliko značenje u osmanskoj povijesti, ali je vrlo blizu prijelomnome datumu Francuske revolucije kao početku dugoga 19. stoljeća.

Koncept koji je autor prihvatio za svoj udžbenik jest da je najprije prikazao povijest središnjice Osmanskoga Carstva, a zatim je prešao na prezentaciju njezina odraza na perifernoj razini, odnosno kroz povijesti pojedinih naroda jugoistočne Europe, ovdje uključujući povijest Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Crne Gore, Grčke, Hrvatske, Makedonije, Rumunjske i Srbije. Početna pretpostavka od koje je autor krenuo u obradi teme jest da je Osmansko Carstvo bilo heterogena tvorevina sastavljena od više bivših samostalnih zemalja čije su se nekadašnje posebnosti odrazile u razlikama u administrativnim, kulturnim, gospodarskim i drugim značajkama od pokrajine do pokrajine balkanskoga dijela Carstva. U konačnici je autor uspio vješto prikazati specifičnosti pojedinih osmanskih pokrajina i izbjeći neprestana ponavljanja koja bi bila neophodna u slučaju da je odabrao drugačiji koncept.

Knjiga se sastoji od dva dijela: "Jugoistočna Europa pod Osmanlijama od Carigrada do Svištovskog mira" (11-307) i "Kronološki

pregledi i popisi" (309-408). Prvi dio knjige sadrži četiri velika poglavlja: *Uvod* (13-24), *Osmanske institucije* (25-72), *Osmansko Carstvo od 1453. do 1603. godine* (73-196) i *Osmansko Carstvo od 1603. do Svištovskog mira* (197-307). U *Uvodu* autor argumentirano pojašnjava zbog čega je u historiografiji prikladnije koristiti naziv *Osmanlije* od naziva *Turci* za žitelje Osmanskoga Carstva – Osmanlije su podanici dinastije nazvane prema osnivaču Osmanu i čine samo dio turske etnije kao dijela velike turkijske skupine naroda. Znakovita je i činjenica da su pripadnici viših osmanskih slojeva priproste anatolske seljačke mase nazivali baš imenom Turci. Zatim je autor sažeto opisao povijest osmanske države od početaka Anatolskoga begluka u 13. stoljeću do njegova prerastanja u moćnu državu, koja se već u 16. stoljeću prostirala na tri kontinenta. U drugome je poglavlju (*Osmanske institucije*) autor kvalitetno predstavio osmanski državni aparat, kako onaj središnji, tako i pokrajinski i sve druge važne aspekte osmanske vlasti, pri čemu je mnogo mjesta ostavio za prikaz osmanskoga vojnog ustroja. Bitna značajka osmanske države bio je njezin timarski sustav odnosno sustav dodjeljivanja zemljišnih jedinica pojedincima u zamjenu za vojnu službu. Nadalje, autor opisuje razinu poreznih obveza seljačkoga stanovništva i opravdano zaključuje da položaj osmanskih seljaka nije bio teží od položaja seljaštva u drugim europskim zemljama nego je čak bio i lakši.

U trećemu se poglavlju govori o prilika-
ma u Carstvu od 1453. do 1603. godine: o vladavini Mehmeda Osvajača, zauzeću Konstantinopola i drugim njegovim ratnim pohodima, o vrlo važnoj centralizaciji uprave, o širenju Carstva na Balkanskome poluotoku, o razdoblju Selima I. kao o vremenu najvećih osmanskih osvajačkih uspjeha te o vladavini Sulejmana Veličanstvenoga kao o svojevrsnome vrhuncu Carstva i njegovim zakonodavnim pothvatima. Nakon toga slijedi prikaz stagnacije osmanske države pod sultanima Selimom II., Muratom III. i Mehmedom III. Razdoblje stagnacije autor karakterizira kao

razdoblje “opadanja” Carstva, čime se opredijelio za zastarjelo tumačenje toga dijela osmanske povijesti. Naime, u posljednjih su se desetak godina osmanistički historiografi uvelike složili oko zaključka da spomenuto razdoblje nije bilo razdoblje opadanja nego transformacije Carstva. U prilog toj teoriji ide manjak konkretnih dokaza da je Carstvo propadalo kao i krivulja osmanskih političkih uspona i padova slabijega intenziteta tijekom 17. i 18. stoljeća. Nakon prikazivanja opće povijesti Osmanskoga Carstva od 1453. do 1603. autor je prešao na opis povijesnih događaja na području ranije spomenutih zemalja i naroda jugoistočne Europe odvojivši za svaku od njih po jedno potpoglavlje. Autor ne opisuje samo političke događaje nego opisuje i društveni, gospodarski i kulturni razvoj pojedinih naroda.

U sljedećemu poglavlju (*Osmansko Carstvo od 1603. do Svištovskog mira*) govori se o daljnjoj stagnaciji Carstva, opisuje se Kandijski i Morejski rat te osmanski ratovi s Austrijom i Rusijom. Kako bi se oduprli stagnaciji i osvajačkim naletima europskih sila, pojedini su sultani poduzimali reforme i borili se protiv unutrašnjih neprijatelja sultanske vlasti – neki s više, a neki s manje uspjeha. Prikazom ovoga razdoblja osmanske povijesti vidljivo je da su pojedini sultani imali vrlo malen ili nikakav nadzor nad upravljanjem države i da su visoki državni službenici, na prvome mjestu veliki veziri, u nekim razdobljima imali veliku moć i važnost. Autor je veliku pozornost posvetio 1699. godini kao jednoj od ključnih godina u kasnijoj povijesti Osmanskoga Carstva kada je Carstvo izgubilo prestiž s prvim mirovnim ugovorom u kojemu je supotpisnik bila ravnopravna država. Na kraju ovoga poglavlja nalazi se pregled povijesti balkanskih zemalja u ovome posljednjem obrađenom razdoblju. Jedna od glavnih značajki ovoga razdoblja jest razvoj nacionalističkih težnji kod balkanskih naroda i početak borbe za uspostavu nacionalnih država.

U drugome dijelu knjige (*Kronološki pregledi i popisi*) nalazi se kronološki pregled

događaja u Osmanskome Carstvu od 1451. do 1800. godine, zatim kronološki popis osmanskih sultana, osmanskih velikih vezira, bizantskih careva, carigradskih patrijarha, ohridskih arhiepiskopa, patrijarha Srpske pravoslavne crkve, crnogorskih vladika, vladara rumunjskih kneževina, careva Svetoga Rimskog Carstva, poljskih kraljeva, ruskih vladara, francuskih kraljeva, papa, mletačkih duždeva te popis osmanskih sandžaka u europskome dijelu Carstva. Zatim slijedi popis toponima, rječnik stručnih osmanističkih termina, autorove bilješke, popis objavljenih izvora i literature, popis ilustracija i zemljopisnih karata te kazalo osobnih imena. Uključivanje spomenutih popisa u strukturu knjige vrlo je pohvalno jer olakšava snalaženje prilikom usporednoga praćenja povijesti više ranonovovjekovnih država.

Ova je knjiga prvi pokušaj nekoga hrvatskog povjesničara da u jednome djelu sintetizira povijest svih zemalja jugoistočne Europe pod osmanskom vlašću. Knjiga je razumljivo i pregledno napisana i te značajke predstavljaju njezinu najveću vrijednost. Treba spomenuti i da je autor u velikoj većini slučajeva tumačio problematične aspekte Osmanskoga Carstva sukladno najnovijim spoznajama osmanističkih povjesničara. Ova je knjiga udžbenik namijenjen studentima povijesti, ali vjerujem da će biti zanimljiva i široj čitateljskoj javnosti jer se u njoj mogu pronaći ne samo sažete, ali ključne informacije o osmanskoj povijesti nego i o povijesti svih zemalja jugoistočne Europe u ranome novom vijeku.

Andelko Vlašić

Maja Žvorc, *Portretna poprsja iz Muzeja Međimurja u Čakovcu, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2014., 96 stranica*

Knjiga Maje Žvorc nastala je na temelju diplomskoga rada obranjenoga na Odsjeku za povijest umjetnosti na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, za koji je do-